

ΠΡΟΝΟΙΑ, Ο ΠΡΩΤΟΣ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΣ ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΕΛΛΑΣ

Το Δεκέμβριο του 1822, μετά από μακρόχρονη πολιορκία, στη διάρκεια της οποίας οι Έλληνες κατέλαβαν το Μπιούτζι και το Παλαμήδι, υπογράφεται στο Ναύπλιο "Συνθήκη μεταξύ των εν Ναυπλίῳ Τούρκων και των εν τη πολιορκίᾳ στρατηγών Ελλήνων".

Ο αρχιστράτηγος Θ. Κολοκοτρώνης παραλαμβάνει τα κλειδιά της πόλης. Οι 3.250 περίπου Τούρκοι κάτοικοι φεύγουν, με προορισμό τη Μ. Ασία. Μετά από 600 χρόνια, το Ναύπλιο είναι και πάλι ελληνικό. Ο λαός αναθάρροσε. Οι επιδίες αναπτερώθηκαν. Με ενθουσιασμό η Κυβέρνηση αναγγέλλει την είδηση της άλωσής του.

"Τ' Ανάπτι εκυριεύθη και τώρα έχομεν εκτός από το φοιβερόν φρούριον και λιμένι θαυμάσιον διά τα καράβια μας", γράφουν οι Μωραΐτες καπεταναίοι στον Γιαννακό Ράγκο και τους άλλους οπλαρχηγούς της Ακαρνανίας και της Ήπειρου².

Σημαντική ήταν η εντύπωση που προκάλεσε η κατάληψη του Ναυπλίου στους Έλληνες και τους ένοιους παραπτηρέτες του Αγώνα. Η στρατηγική θέση της πόλης ("το Γύμβαρτάρη της Πελοποννήσου", όπως έγραφε ο Ciriacy) και το λιμάνι της, που προσέφερε άνετο λμενισμό σε 600 περίπου πλοία, εξασφάλιζε στους Έλληνες την επικράτησή τους σ' ολόκληρη την Πελοπόννησο³.

Έτσι, λίγες μερες αργότερα, το Βουλευτικό (η τότε δηλαδή διοίκηση) καθορίζει με θέσπισμα το Ναύπλιο ως τόπο διαμονής της κυβέρνησης, θεωρώντας το ως τον πιο ασφαλή και κατάλληλο τόπο.

Γρήγορα η πόλη, που είχε ερημώσει μετά την αποχώρηση των τουρκικών οικογενειών, αρχίζει και πάλι να κατοικείται.

Οι Έλληνες καπετανίοι μοιράζονται μεταξύ τους, όχι χωρίς διαιφωνίες και προστριβές, τα τουρκικά κονάκια.

Ταυτόχρονα, πλήθος Ελλήνων απ' όλη τη χώρα συρρέει στο Ναύπλιο. Υπολογίζεται ότι στη διάρκεια του Αγώνα, ο πληθυσμός του έφθανε τους 30.000 κατοίκους. Εκτός από Πελοποννήσιους, πολλοί πρόσφυγες από τη Στερεά, Μακεδονία, Ήπειρο, Χίο, Κύπρο, Κρήτη και Σύμηρη, καθώς και αρκετοί Ευρωπαίοι φιλέλληνες και παραπτηρέτες του Αγώνα, είχαν καταφύγει στην πόλη.

Γρήγορα τα σπίτια που υπήρχαν δεν επαρκούν για να στεγάσουν όλον αυτό τον κόσμο. Πρόχειρες καλύβες, σκηνές και παραπτήγματα γεμίζουν τους προμαχώνες των φρουριών και τους πρόποδες του Παλαμηδιού.

Μάρω Καρδαμίτση-Αδάμη Αρχιτέκτων

Παρ' όλες τις εχθροπραξίες μεταξύ των Ελλήνων στα χρόνια που ακολουθούν και την ξαφνική εμφάνιση του Ιωνιαράτη το 1825, το Ναύπλιο εξακολουθεύει να είναι η σημαντικότερη πόλη της Ελλάδας.

Σταδιακά έχουν έρθει κι εγκατασταθεί εδώ, αρκετοί Έλληνες και ένοιοι επιστήμονες και στρατιωτικοί, όπως οι γιατροί Ν. Παπαλέξητουλος, Ν. Μαράτας, Ι. Θ. Βλάστης, Παπαδόπουλος, οι φαρμακο-

ποιοί Νικόλ. Ζαβιτσάνος και Βονιφάτιος Βαναράνη⁴, ο μηχανικός Θεόδ. Βαλλίανος, μηχανικός του ρωσικού στρατού που ασχολήθηκε με την ανοικοδόμηση της πόλης. Γάλλοι μηχανουργοί και στρατιωτικοί, κλπ.

Το 1824 έρχεται στο Ναύπλιο και ο εγκατεστημένος στη Ρωσία πλούσιος Ψαριανός Ιωάνν. Βαρβάκης, που προσφέρει στην ελληνική κυβέρνηση 600.000 γρόσια για την ίδρυση ανωτέρας

σχολής στην πρωτεύουσα του κράτους⁵.

Τον ίδιο χρόνο αποφασίζεται η ίδρυση νοσοκομείου και αληγοδιδακτικού σχολείου, με προσφορές της Φλανδρωπικής Εταιρείας. Ιδρύονται επίσης τυπογραφείο, εργαστήρια, και φυσικά "καφενείον εξαίρετον μετά σφαιριστηρίου"⁶. Το Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου φθάνει στο Ναύπλιο από την Οδησσό και ο μεγάλος δάσκαλος του γένους Γεώρ-

γιος Γεννάδιος.

Τρία χρόνια αργότερα, το 1827, μπαίνει στο λιμάνι του Ναυπλίου το πρώτο ελληνικό ατμόπλοιο "Καρτερία" και υψώνει επίσημα την ελληνική σημαία.

Την ίδια εποχή περίπου έρχεται στην πόλη, ως απεσταλμένος του βασιλιά της Βαυαρίας Λουδοβίκου, ο Βαυαρός συνταγματάρχης Κάρολος. Ειδεκά, που συνοδεύεται από 12 αξιωματικούς και υπαξιωματικούς, και τίθεται στη διάθεση της ελληνικής κυβέρνησης.

Λίγους μήνες πριν, τον Απρίλιο του 1827, "η Εθνική Τρίτη των Ελλήνων Συνέλευση", της Τροιζήνας, εκλέγει τον κόμη Ιωάννη Καποδιστρία κυβερνήτη της Ελλάδας (ψήφ. αρ. α) και αποφασίζει: "η πόλης του Ναυπλίου διορίζεται Καθέδρα της Κυβερνήσεως και της Βουλής" (ψήφ. αριθ. ΙΗ αρ. Α). Τον Ιανουάριο του 1828 ο Καποδιστρίας αποβιβάζεται στο Ναύπλιο, όπου ο λαός τον υποδέχεται με δάκρυα χαράς. Στην πόλη ο κυβερνήτης θα παραμείνει για λίγες μόνο μέρες. Στη συνέχεια αναχωρεί για τον Πόρο και την Αίγινα, όπου θα εγκατασταθεί το πρώτο διάστημα της διακυβερνήσης της χώρας. Τις λίγες μέρες που έμεινε στο Ναύπλιο εγκαταστάθηκε στην οικία του Εμ. Ξένου, αλλοτε κατοικία του Τούρκου φρουράρχου².

Τον κυβερνήτη συνοδεύει ο πρωσιπικός του φίλος και συμπατρώπη του Σταμή. Βούλγαρης, μηχανικός με το βαθμό του λαχαγού στο γαλλικό στρατό. Ο Βούλγαρης παραμένει στο Ναύπλιο και μετά την αναχώρηση του κυβερνήτη για την Αίγινα, έχοντας αναλάβει την επιδιόρθωση της οικίας Ξένου και τον έλεγχο των οχυρωμάτων του φρουρίου³.

Από τις πρώτες φροντίδες του Καποδιστρία ήταν η στα πλαίσια φυσικά των τότε δυνατοτήτων, πολεοδομική ανασυγκρότηση της χώρας⁴.

Τους πρώτους κιόλας μήνες της διακυβερνήσης της διευθετήθηκαν και καθαρίστηκαν οι δρόμοι πολλών χωριών και πόλεων (Ναύπλιο, Άργος, Κόρινθος κ.ά.) από τα σαντρίμια και τα ερείπια των χρόνων του Αγώνα. Έλληνες και ξένοι μηχανικοί (κυρίως Γάλλοι) επιφορτίζονται να συντά-

ξουν πολεοδομικά σχέδια για τις σημαντικότερες πόλεις της απελευθερωμένης Ελλάδας.

Παράλληλα, αρχίζουν να κτίζονται και τα πρώτα δημόσια κτήρια: στρατώνες, σχολεία, νοσοκομεία, ενώ ταυτόχρονα συντηρούνται και αναστηλώνονται δύο από τα παλαιότερα τουρκικά ή ενετικά μπορούν να επαναχρησιμοποιηθούν.

Γίνονται επίσης μερικά, μικρής

σχετικά κλίμακας, λιμενικά έργα

και αναγοντούνται πρώτοι μεγάλοι

δρόμοι.

Η μελέτη της πολεοδομικής και οικοδυναμής δραστηριότητας της περιόδου αυτής αποτελεί σίγουρα σημαντικό κεφάλαιο της ιστορίας μας, όχι αρκετά ακόμα μελετημένο⁵. Στο ελάχιστο διάστημα της διακυβέρνησης της χώρας από τον Ιωάννη Καποδιστρία (λιγότερο από τέσσερα χρόνια), συντελέσθηκε πραγματικά τεράποντα έργο, που είναι ακόμη πιο σημαντικό από αναλογίες κανεὶς της πολιτικής, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες της περιόδου αυτής.

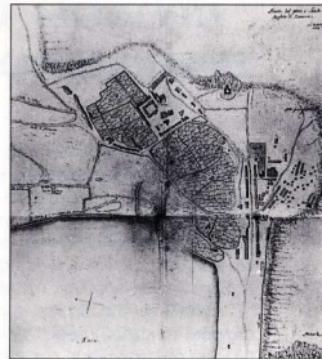
Ας ξαναγυρίσουμε όμως στο Ναύπλιο. Όπως ήδη άναφεραμε, στην πόλη είχαν συρρεύει πρόσφως απ' όλη σχεδόν την Ελλάδα, που, με βρισκόταν αλλο κατάλυμα, είχαν εγκατασταθεί σε όλες τα καλύμβες και παραπήγματα.

"Η πόλης αυτή και αποροβαί (glassis)

των φρουρίων αυτής γέμουν πολυαριθμίων καλυμών, όπου ως εις των μακρών συμφορών της πατρίδος συνεστρέψθησαν ανεστού γέροντες, γυναικείς τε καὶ παιδία αθλίων διασκείμονει και υπὸ νόσους επιπολούμενοι, εσομένων διὰ την ενεστώσαν ὡραῖον του ἔτους, φωβερῶν εἰς την πόλην και εἰς πάσαν την επικράτειαν", γράφει στις αρχές Απριλίου του 1828 ο ίδιος ο Καποδιστρίας στους Σταμή. Βούλγαρη και Ν. Μαυρομάτη⁶, και συνεχίζει: "Τούτο οφελούσαν να προλάβῃ το δεινόν της κυβερνήσης εκ των ενόντων πόρων, σας επιβάλλει. Κύριοι, την εξής επιστάσεων. Α. Να επισκεφθήτε, πρώτων εντός της πόλεως, και ἐπειτα εις τας προβολάς των φρουρίων, εν προς τα πρήβετα καλύβια.

β. Να καταστρώσετε κατάλογον ακριβῆ και ονομαστικόν των ενοικιώντων ανδρών, γυναικών, και παιδών, κατά μέρος σημειώνετες τα ηλικιά έχοντα εννέα έως δώδεκα ετών.

γ. Θέλετε συνεκδέθη μετ' εμού εξός της πόλεως, πλησίον του χωρίου Αρεία, τόπον μηνιγών και πρασιφήτη, ίνα εκεί κατασκευασθώντας αντερθέτιας καλύβαια και αναγκαία εις υποδοχήν των δυστυχών τούτων αειστάτων της παρά της πατρίδος επιμελείας.

1. Σχέδιο της πρώτης και δεύτερης πολίχνης της Ρωμανίας.

δ. Να μια παραστήσετε προϋπολογισμόν της εις κατασκευήν των νέων καλυβών χρεώδους δαπάνης, προσλόγισμον και την ύλην των καθαιρεθέματων μεγάλων σκηνώνεων.

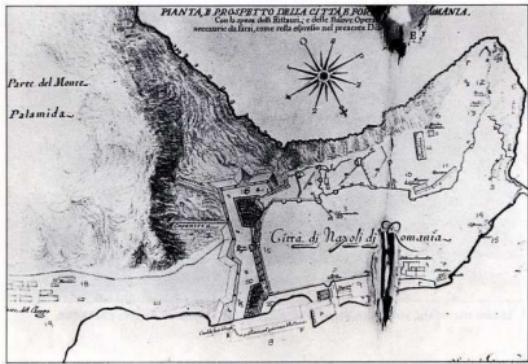
ε. Αι οικογένειαί αι περιεμφθόμεναί εις την νέαν συνοικίαν θελουσίν εργάζοσθαι υπό την διεύθυνσιν σας, και δότε αυταίς επιλίθις ότι αντι τούτου θέλουσι λαμβάνει καθ' ημέραν μίαν μερίδαν άριστου⁷.

Το πρώτο πρόγραμμα οργανωμένης δόμησης λαϊκής κατοικίας, και μάλιστα προσφυγικής, της νεότερης Ελλάδας γεννηθήκε.

Τη λεπταίτα παράγραφος του γράμματος αποτελεί κανονιάμα ακόμα και για τις μέρες μας. Οι ίδιοι οι μελλοντικοί κατοικοί του νέου οικισμού θα συνεργάσθουν για την κατασκευή του. Με τον τρόπο αυτού όχι μόνον εξασφαλίζουν κατοικία, αλλά και τροφή για όσο διάστημα θα χτίζεται ο οικισμός. Η περιοχή που διάλεξαν από κοινού ο Κυβερνήτης με το Βούλγαρη για την ίδρυση του νέου οικισμού είναι η βορειοανατολική πλευρά του Παλαιμανίου, εκεί όπου Βρισκόταν ο ναός των Αγίων Πάντων και το νεκροταφείο της πόλης. Δεν είναι η πρώτη φορά που η περιοχή αυτή κατοικείται.

Στην περίοδο της Α' Ενετοκρατίας (1389-1540), περίοδο μεγάλης ακμής και πολιτιστικής ανάπτυξης του Ναυπλίου, ο πληθυσμός της πόλης είχε αυξηθεί σημαντικά, τόσο από Ελλήνες όσο και από ζένους εμπόρους και ναυτικούς⁸.

Μέχρι τότε οι κατοικίες των Ναυπλιών περιορίζονταν στην Ακροναυπλία. Την ανατολική της πλευρά, το "Φράγκικο κάστρο", κατοικούσαν οι εκάποτε άρχοντες (την περίοδο αυτή οι Ενετοί),

2. Σχέδιο της πόλης και του κάστρου της Ρωμανίας.

ενώ οι Έλληνες προύχοντες τη δυτική, "το Ρωμαϊκό κάστρο". Οι κατώτερες τάξεις απλωνόντουσαν στη βορινή πλευρά της Ακρωναυπλίας, στην κάτω πόλη. Κατά μήκος της παραλίας είχαν αναπτυχθεί μαγαζιά και αποθήκες. Την ίδια πάντα περίοδο σχηματίστηκε, έξω από τα τείχη, πάνω σε πασσάδους και προσχώσεις, μια νέα ζώνη καταστημάτων και εργαστηρίων, που δυτικά κατέληγε σ' ένα μικρό λιμενοβράχιον και δημιουργούσε έτσι ένα εωστερικό λιμάνι για τα μικρά πλοία. Ο υπόλοιπος εργατικός πληθυσμός επεκτάθηκε στη ΒΑ πλευρά του Παλαμδίου, στην ίδια θέση που διαλέχενται ο Καποδιστριας και ο Βούλγαρης να ιδρύσουν το νέο οικισμό.

Η περιοχή αυτή συνέχισε να κατοικείται και στην επόμενη περίοδο της Α' Τουρκοκρατίας (1540-1686), περίοδο που το Ναύπλιο γίνεται κέντρο του εδαγωγικού εμπορίου ολόκληρης της Πελοπονήσου.

Σχέδιο της περιόδου της Β' Ενετοκρατίας (1686-1715), που σώζεται στα "arceia Grimanī" της Βενετίας, αποδεικνύει ότι στη θέση της Πρόνοιας εξακολουθεί να υπάρχει οικισμός. Το σχέδιο φέρει τον τίτλο "Pianta del primo e secondo Borgello di Romania"¹³. Εκτός από την Πρόνοια, που εκτείνεται γραμμικά δεξιά και αριστερά της σημερινής 25ης Μαρτίου, ένα δεύτερο πρόστιο, περιτριγυρισμένο από αργούς, σημειώνεται προς Β. του ναού των Αγίων Πάντων και διακρίνεται καθαρότατα. Ένας δεύτερος ναός σημειώνεται στη θέση περιπολής της σημερινής Αγίας Τριάδας.

Νότια της σημερινής οδού Παλαμδίου, στην πλαγιά του λόφου, ο οικισμός επεκτείνεται άναρχα, κάτι που παραπ-

ρούμε και στις μεταγενέστερες περιόδους.

Σημειώνονται επίσης στο χάρτη τα ορία της πόλης του Ναυπλίου, η τάφρος μπροστά στην πύλη της Ξέρας και οι δρόμοι που οδηγούν στην Επίδαυρο, το Άργος κλπ. Κατά τον Λαμπρυνίδη, οι κάτοικοι της Πρόνοιας την περίοδο αυτή ήταν απότροποι στρατιωτικοί. Στην επόμενη περίοδο της Β' Τουρκοκρατίας, οι σχέσεις Ελλήνων και Τούρκων κατέληπναν σταδιακά την πόλη. Οι Τούρκοι απαγορεύουν στους λίγους χριστιανούς που παραμένουν μέσω στο κάστρο, στον Ψαρομαχαλά κυρίως και στα Πέντε αδελφάρια, να εκκλησίζονται μέσα στα τείχη. Μετά από ειδυλλή διάρκεια, χρηματοποιού για το σκοπό αυτό την εκκλησία των Αγίων Πάντων, ωπού δημιουργείται και το ελληνικό νεκταράφειο. Η Πρόνοια κατακτήθηκε την περίοδο αυτή κυρίως από Ευρωπαίους εγκρηγούς. Αργότερα, στα τέλη του 17ου και της αρχής του 18ου αιώνα, το πρόστιο εγκαταλείπεται και σημάντη γερμάνιμος. Ούτε στον τοπογραφικό χάρτη, που παραδέιται το Rouenueille στον Δ' τόμο του Voyage en Grèce, ούτε στο Σαντζικού του Ναυπλίου του 1814 (των τελευταίων χρόνων της Β' Τουρκοκρατίας) αναφέρεται ή σημειώνεται οικισμός στη θέση αυτή.

To 1822, σταν οι Έλληνες κατέλαβαν το Ναύπλιο, υπήρχαν πάντα εκεί οι μερικοί τόποι ναών των Αγίων Πάντων και το ελληνικό νεκταράφειο, αλλά ο οικισμός είχε καταστραφεί.

Για το διάστημα που μεσολάβησε έως την αφίξη του Καποδιστρία στον έχουμε στοιχεία άν τη περιοχή κατοικήθηκε. Δεν φαίνεται άμως πιθανόν. Η επιστολή του Καποδιστρία προς τους Βούλγαρη και

Μαυρομάτη, που προαναφέρεμε, δεν αναφέρει τίποτα παρόμοιο, ούτε και η αμέσως επόμενη, της 17ης Απριλίου, που περιέχει οδηγίες προς τον Ν. Καλλέργη, έκτακτο επίτροπο Αργολίδος, με την υποσημείωση: "κοινοποιητέον εις τον κ. Στ. Βούλγαρην"¹⁴.

Όπως φαίνεται από την επιστολή αυτή, ο Βούλγαρης στο διάστημα των επτά ημερών που μεσολάβει ανάμεσα στις δύο επιστολές, πραγματοποιεί την απογραφή των καλυβιών που βρίσκονται μέσα στην πόλη και στους προμαχώνες, και των ατόμων που τα κατοικούν, και σχεδιάζει το σχέδιο του νέου οικισμού.

"Παρά του προκατόχου σας επισποδάθησαν μεν τινά προφυλακτικά της πόλεως Ναυπλίου από την επαπελούμενην νόσο εκ της επισωρεύετων των καταφυγιών πτωχών οικογενειών και της οκαδαρισάς, και έτι της αιδοράς... Παραγγέλλεσθε λοιπόν να ενασχοληθήτε περί των αυτών άνευ αναβολής ακολουθούντες τους υπογεγραμμένους κανόνας:

Ενταῦθα ευρίσκεται συντημένον πίνακα των καλυβών των τεντός της πόλεως και των εν ταῖς προβολαῖς των φρουρίων, και απαριθμήσαν των εν αυταῖς σκεπαζομένων οικογενειών. Επειδὴ δὲ ο κ. Στ. Βούλγαρης εχάραξεν υπογραμμάτων του νέου συνοικισμού αυτών εκ καλυβών συνεστώτως και αυτού, τον οποίον επιθυμεῖ η κυβέρνηση να στήπη πλήσιον που της πόλεως εις μέρος εκλέχεν και γνωστὸν εις τον κ. Βούλγαρην, πρόκειται ἡδη να γείνη ο εκλόνισμος της δαπάνης μετά της σωφρονεστάτης οικονομίας τούτων δε, αφού ἡδη η κυβέρνησης και εγκρίνη, θέλει σας παρέβεται τα χρήματα προς κατασκευήν του χωρίου και κατασκήνωσην των πτωχών οιγεινήν τε και χρήματον. Εις αυτούς ήδην προσωρίνις να παραχωρήσωνται και αι παρακείμεναι καλλισται γαῖα, ούσαι του δημοσίου βέβαια, ινά ώστι καλλιεργούντες, καν ἐγχειρίστειο να τοις χορηγηθῇ και τις μικρὰ καταβολῆις εἰς προαγωγήν του γεωπονικοῦ ἔργου, η κυβέρνησης δεν θέλει το αργητή κατά την γεννησμένην παρ' υμῶν πρότασιν, του δε χωρίου ἀμά κατασκευάζομένου, να μεταβιβάσετε εις αυτό το πρότον τας εν μέσῃ τη πόλει πτωχοτέρας και δυστυχωτέρας των οικογενειών, καθαιρούντες ομέως τα καλύβια των ἴνα αρχής της πόλεως ο γιασιμός, ἐπειτα και τας ἔως ου και αι προβολαὶ τούτων παντάπαιδας εκκαθαρώσω. Καλείσθω δε το όνομα του νέου χωρίου Πρόνοια".^{15,16}

Ο ικοδημητής της Πρόνοιας αρχίζει ταχύτατα. Στις 23 Απριλίου ο Καλλέργης υποβάλλει έκθεση στον Κυβερνήτη με προτάσεις για "την βαθμηδόν εξοικείωσίν των πτωχών οικογενειών από

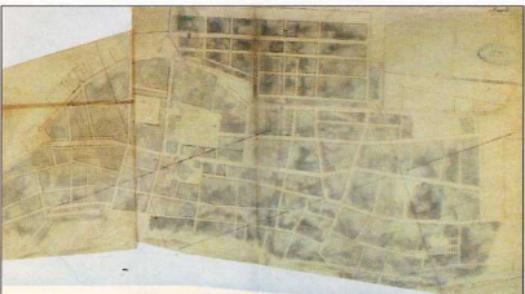
Ναύπλιον". Η εξυγίανση της πόλης επειγεί, γιατί στην Ύδρα έχει παρουσιαστεί επιδημία πανώλης που, όπως φαίνεται, έχει ξεκινήσει από το στρατόπεδο του Ιμπραήμ στη Μεθώνη και απειλεί τον Πόρο και την Πελοπόννησο. Παρ' όλες τις οδηγίες του κυβερνήτη προς τον Καλλέργη για την άγρυπνη επιπήρηση και αποφυγή κάθε επικοινωνίας ανάμεσα στους Υδραιούς και στους Ναυπλιείς, η πανούκλα έρχεται και στο Ναύπλιο στις 26 Μαΐου του 1828 και, όπως είναι φυσικό, πρωτοεμφανίζεται στις φτωχές οικογένειες που μένουν στα παραπήγματα, έως από την πύλη της Σηράς.

Ήδη, όπως φαίνεται από έγγραφα που υπάρχουν στα ΓΑΚ, οι πρώτες καλύβες της Πρόνοιας έχουν αρχίσει να χτίζονται. Ο ίδιος ο Βούλγαρης σημειώνει ότι στις 5 Μαΐου είχε ήδη αρχίσει να κτίζει τα πρώτα παραπήγματα σε κανονικό σχέδιο. Την κατασκευή τους έχει αναλάβει συνεργείο τριάντα μαστόρων Πελοποννήσιων, με αρχιμάστορες τον Μαστροζαφείρη Οικονομόπουλο και τον Μαστροαργύρη, κάτω από την επιστασία του Νικ. Κωνσταντνάτα¹⁷.

Στις 24 Μαΐου οι μάστορες παρέδωσαν 96 καλύβια, αφήνοντας ανοικτό "τον τόπο των τεσσάρων", κατά το σχέδιο του κυρίου Βούλγαρη. Εν τω μεταξύ όμως ξεποιηθεί η επιδημία της πανώλης. Η πύλη της Σηράς κλείνει. Μια αληγογραφία αρχίζει ανάμεσα στον Εκτακτο Επίτροπο Αργυρόλιδος και στους "μαϊστορες, κατασκευάσαντες τας έξι καλύβας", που αποβλέπει στη γρήγορη πλήρωμη τους, "διότι είμεσθα τριάντα άνθρωποι και ξεχωριστά τα ζωά μας και χασισμέραμε αδίκως".

Την παράδοση του έργου επιβεβαιώνει και αναφορά του Κυνηγαντά στον Επίτροπο. Όπως φαίνεται από τα έγγραφα αυτά, οι μαστόροι είχαν έρθει σε συμφωνία με τον Βούλγαρη να χτίσουν πέτρινα καλύβια προς 60 παράδεις τον πήχη. Για τα τέσσερα εσωτερικά τοιχά (μεσοχώρια) δεν είχαν κάνει καμία συμφωνία.

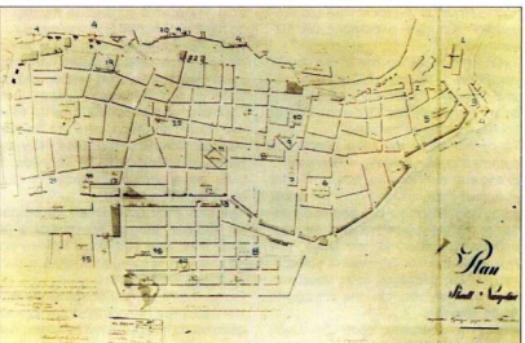
Το πιθανότερο όμως είναι ότι γίναν από μπαγδάτι, γιατί σε όλη αναφορά τού Μαστροζαφείρη στον έκτ. επίτροπο, όπου γνωστοποιεί ότι κάποιοι από το Νεοχώρι της Κορίνθου του κλέψαν ένα γαϊδουρί και έτσι να του επιστραφεί, αναφέρεται: "ο υποφαίνομενος, ότις εδουλεύει εις τα εθνικά καλύβας, είχα στείλει μερικά ζώα εις τον βάλτον όπου έφερναν ψάθαν προς χροιόμευσιν των καλυβών". Η ψάθα λοιπόν

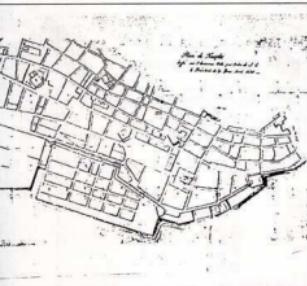
3. Σχέδιο της πόλης του Ναυπλίου (Βούλγαρης 1828). Πολεμικό Αρχείο ΕΜΑΤ/SH.

5. Σχέδιο της πόλης του Ναυπλίου και του κάστρου Itschkalé (1833).

6. Σχέδιο της πόλης του Ναυπλίου-Stademann (1834) ΥΧΟΠ.

4. Σχέδιο του Ναυπλίου (1830). Θ. Βαλλάνος. Tankut Anabolu, Nauplia a structural analysis.

αιτήθη θα πρέπει να χρησιμεύσει για τους εσωτερικούς τοίχους και πιθανότατα και για τη στέγαση. Γνωρίζουμε επίσης ότι "από μέσα", από το Ναυπλίο οπλάδη, στάθμευται στους μαστόρους Εύλειο που θα πρέπει να χρησιμοποιήθηκε επίσης για το "σκέπασμα".

Από τα ίδια έγγραφα πρακτύπει ότι κάθε βαλύβι κόπτεις 800 περίπου παρόδες. Φαίνεται μάλιστα ότι κατά την πληρωμή δημιουργήθηκε κάποιο πρόβλημα μεταξύ των τεκτόνων και του έκτη, επιτρόπου, όπως μαρτυρεῖ το παρακάτω γράμμα:

"Δια τα καλύμβας όπου εφτιάσαμεν μας λείπουν γρόσια εκατόν ενεγκά, διά τούτο παρακαλούμε να προστάσεις το Μαστρονικόλα να μας δοθούν διότι είμεθα πτωχοί ανθρώποι και δεν ημερούμεν μα καθιεμέθα τοσούς καιρούς εδώ καταδεύουμελά. Ακόμα μας βαστούν τέσσερις καλύμβες, γρόσια οδηγήτη, και κάνουν και τα τίσσεα τεχιά καθώς τα εμετρήσουμε με τον κύριον Νικόλαον επιστάτη σας. Και είναι πτήχες τριάντα τέσσερις από εξήντα παράδες κάνει γρόσια πενήντα ένα και αυτές όπου περιμένουμε να λάβωμεν βλέπουμε τον άνωθεν επιστάτην σας να μας παρουσιάζει ένα μπλετόν σας ζητώντας μας γρόσια τριάντα διά μερικά έγκα όπου μας εστάθμασσαν από μέσα. Ήμεις όμως από την προσταγή σας δεν ημιτρούμενον να έβγαιμεν όπως γνωρίστε ότι είμεθα πολύ αδικημένοι επειδή τη συδίκωσαν γρόσια δεν ήταν δίκαιον να βασταχθούν ότι οι τοιχοί έγιναν ένα σκέπασμα έμενε..."

Η καταμέτρηση που έγινε έδειξε ότι 2.158 άτομα εγκαταστάθηκαν σε 662 "καλύμβες". Ο αριθμός αυτός, συμφωνα με πληροφορίες της εποχής, ανεβαίνει στα 2.500 άτομα¹⁰.

Τα πρώτα αυτά καλύμβα, που χτίστηκαν πάνω στο πολεοδομικό σχέδιο του Βούλγαρη, γρήγορα καταστράφηκαν. Η πανώλη, που, όπως προαναφέραμε,

έφθασε ώς τις πύλες του Ναυπλίου, εκδηλώθηκε πρώτα στα παραπήγματα της Πρόνοιας και προκάλεσε καταστροφή της νέας συναϊκίας.

Ο Βούλγαρης επιφορτίζεται να συντάξει νέο, περισσότερο εκτεταμένο πολεοδομικό σχέδιο του προαστίου, που διατηρείται μέχρι σήμερα στην ίδια θέση με το ίδιο όνομα.

"Την κανονικότητα των δρόμων, της πλατειάς και των παραπήγμάτων του προαστίου, που ονόμασα "Πρόνοια", και τις βελτιώσεις που εφαρμόστηκαν στο Ναυπλίο τις μημήθηκαν στη συνέχεια στις πόλεις που χτίστηκαν", γράφει αργότερα ο ίδιος ο Βούλγαρης¹¹.

Αποχώρησε, όποτε το πρώτο σχέδιο του Βούλγαρη, το 1828, ούτε το δεύτερο, που έγινε μετά την επιδημία της πανώλης, δεν έχουν μέχρι σήμερα επιστραμβεῖ. Το παλαιότερο σχέδιο πόλεων του Ναυπλίου που έχουμε, χωρὶς όμως ημερομηνία, βρίσκεται στα αρχεία του γαλλικού Στρατού, στο Παρίσι, με τον τίτλο "Plan directeur de la ville de Nauplie". Πιθανό να προκειται για το σχέδιο Βούλγαρη, δεν συμπεριλαμβάνει όμως την Πρόνοια.

Το ίδιο και το σχέδιο του Βαλλάνου του 1830¹², καβάς και το δύο επόμενα, το σχέδιο με τον τίτλο "Plan de la ville de Nauplie et du fort d'Itschalib", του Dracker, με χρονολογία 26 Σεπτεμβρίου 8 Οκτωβρίου 1833, που βρίσκεται στην Ιστορική και Εθνολογική Έταιρεία¹³, και το σχέδιο του Stadmann του 1834¹⁴.

Το αρχαρχότερο, μέχρι σήμερης, σχέδιο πόλεων της Πρόνοιας βρίσκεται στα Archives de la Guerre, στο Παρίσι¹⁵, και έχει τίτλο "Nauplie et les environs au 5.000e". Ήχει γίνει το 1832 από τη Draker topographique" του γαλλικού στρατού.

Εκείνο όμως που μας δίνει τις περιστερές πληροφορίες είναι το μημερογνήμα 27 Φεβρουαρίου 1830 σχέδιο του Βαυαρού γεωμέτρη Gebhardt¹⁶, που βρίσκεται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους.

Αποκενίζεται ένα σημαντικό τμήμα της Πρόνοιας, δεξιά και αριστερά της σημερινής Εικοστής Πέμπτης Μαρτίου, που σημειώνεται ως "κεντρική οδός της Πρόνοιας". Είναι το τμήμα που περιλαμβάνεται μεταξύ των σημειώνών οδών Αρδεβάκη, Παπακωστούλου, Αθηνάς και Νικηταρά. Σημειώνεται η θέση όπου το νεκταριαρείο, ενώ στη θέση όπου τη σημερινής νάος της Αγ. Τριάδος σημειώνεται "οικόπεδο". Στα τρίγωνα μεταξύ των οδών Ασπλιτού, 26η Μαρτίου και Νικηταρά, είναι σχεδιασμένα ένα οικοδομικό τετράγωνο διαστάσεων 24 x 26μ² περίπου, με εσωτερικό αίθριο και την υποστημένων "πιποφορβείο", και δίπλα του "παλαιό έλαος μεταρρυμαθέν εις πλατείαν".

Αριστερά τής προς την Επίδαυρο οδού υπάρχει η πλατεία των γυμνασίων, αγροί, περιβόλια, βιβροσδεψεία.

Άγριο σημειεύνονται επίσης και στο βόρειο τμήμα του προαστίου. Το αμέσως επόμενο σχέδιο πόλεως της Πρόνοιας, με χρονολογία 1834, βρίσκεται στην Ιστορική και Εθνολογική Έταιρεία και είναι έργο των P. Hotter, F. Frund και B. Kutter¹⁷.

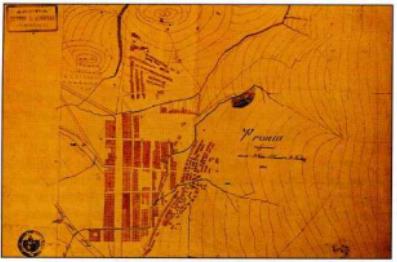
Πρόκειται για ένα πλήρες σχέδιο αποτύπωσης της παρόχουσας κατάστασης, όπου διακρίνονται όχι μόνο τα οικοδομικά τετράγωνα, αλλά και τα επιμέρους οικόπεδα. Στο σχέδιο, εκτός από τον οικισμό, είναι σχεδιασμένο επίσης το νεκροταφείο με το μικρό ακόμα εκκλησάκι των Αγίων Πάντων. Η Ευαγγελιστρια, καβάς και ο στρατιωτικοί στάβλοι (πιποφορβείο), που υπάρχουν και στο προηγούμενο σχέδιο.

Είναι το παλαιότερο όλοκληρωμένο σχέδιο πόλεως της Πρόνοιας που έχουμε υπ' όμη μας, και πρέπει να απεικονίζει τη δεύτερη πρόστια του Βούλγαρη. Στα ΝΑ του προαστίου, στις πλαγιές του λόφου, καβάς και στην πλαγιά του Παλαμηδιού, το προδότιο έχει επεκταθεί άναρχα, χωρὶς εγκεκριμένο ρυμοτομικό σχέδιο, όπως αρκώς συνεβαίνει στην περίοδο της Β' Ενετοκρατίας και όπως εξεκλουσιεί να συμβαίνει μέχρι σήμερα.

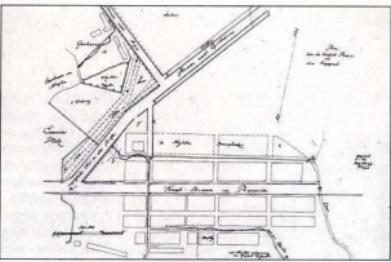
Σώζεται ένα ακόμα σχέδιο του Ναυπλίου, όπου απεικονίζεται και η Πρόνοια, που προφανώς προέρχεται από χάρτη του Αγγλικού Ναυτικού. Το σχέδιο είναι αχρονολόγητο.

Στο σχέδιοσμο της Πρόνοιας εφαρμόζεται το Ιπτοδόμειο σύστημα, σύστημα που ακολουθείται και στο σχεδιασμό όλων σχεδίων των νέων τμημάτων πόλεων (Μεθώνη, Πάτρα, Αργος), ενώ στους υπάρχοντες οικισμούς οι πολεοδομικές επεμβάσεις στον υπάρχοντα ιστό είναι σχετικά μικρές. Στο χάρτη που προαναφέρομε διακρίνουμε 7 σειρές οικοδομικών τετραγώνων, με διαστάσεις 20 x 60μ² περίπου και κατεύθυνση από τη Ν. που χωρίζονται από 4 κάθετους δρόμους. Διακρίνονται επίσης δύο κενοί χώροι. Ενας στη θέση όπου σήμερα η πλατεία Εθνοσυνέλευσης¹⁸, στην άκρη του οικισμού, και ένας δεύτερος μικρότερος, μεταξύ των σημειώνών οδών Αβέρωφ-Αθηνάς και Γενναιού Κολοκοτρώνη-Γαννουπούλου. Πιθανότατα το δεύτερο να προορίζεται για την ανοικοδόμηση ναού. Σήμερα, τον χώρο αυτόν κατέχει η πλατεία και ο ενοριακός ναός της Αγίας Τριάδος.

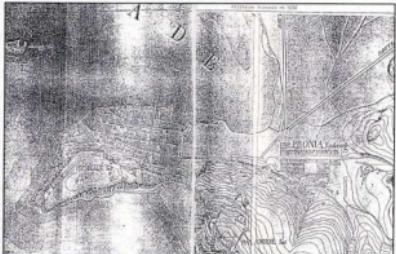
Οι διαστάσεις της κεντρικής πλατείας (52x62μ²) είναι μεγαλύτερες από εκείνες της πλατείας Συντάγματος της παλιάς πόλης του Ναυπλίου (42x42μ²), όπου ο πολεοδομικός ιστός δεν επέτρεπε μια πιο ευρύχωρη διευθέτηση¹⁹.

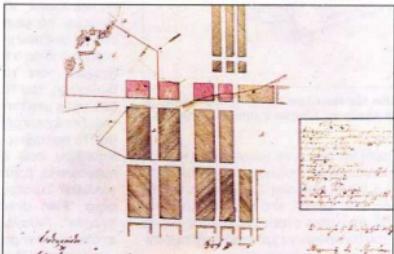
7. Σχέδιο της κωμόπολης Πρόνοια (1833), συλλογή Λυκούδη.

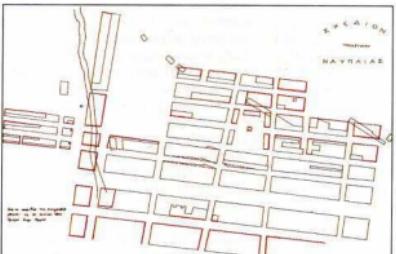
8. Πρόνοια (1834).

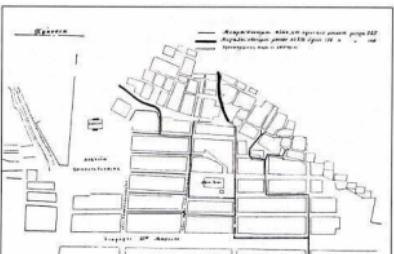
9. Πρόνοια (χάρτης Αγγλικού Ναυτικού).

11. Σχέδιο Πρόνοιας του λοχαγού Δ. Στριγγέτα (1847).

12. Σχέδιον Προστείου Ναυπλίας (1852).

13. Πρόνοια. Τοπογραφικό διάγραμμα.

Τα οικόπεδα στην Πρόνοια είναι μικρά, με πρόσωπο γύρω στα 3 μ. και βάθος 6 (3χ6μ). Αν άμιας υπολογίζουμε ότι τα οικόπεδα, στην παραλαϊκή λεωφόρο της πόλης του Ναυπλίου, έχουν αντιστοχία διαστάσεως 6x12μ², τότε οι διαστάσεις τους, και εφόσον πρόκειται για προσφυγικό οικισμό, έναια πολύ λογικές. Ο οικισμός είναι χτισμένος με συνεχές ούστισμα δόμησης. Τα σπίτια είναι μικρά, μονόχώρια, σχεδόν τετράγυνα, και καλύπτονται με μονοκλινή στέγη. Η προς το δρόμο ώψη έχει ύψος γύρω στα 2 μ. και διακόπτεται από τα ανοιγόμενα πόρτας και ενός παραθύρου. Στην πίσω μεριά του οικοπεδού, όπου βρίσκονται τα βοηθητικά, αφήνεται ένας μικρός υπαθριός χώρος. Τέτοια σπίτια συναντάς ακόμα και σήμε-

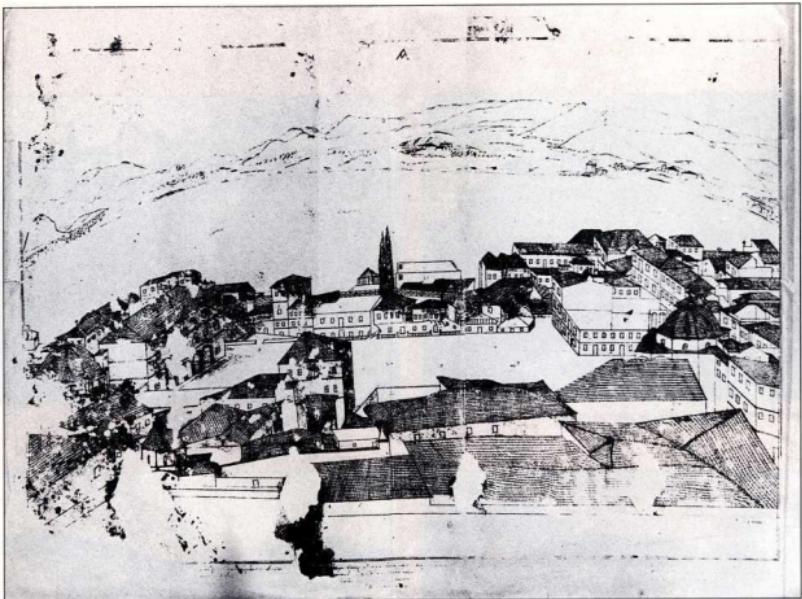
ρα πολλά στην Πρόνοια.

Ένα χρόνο μετά την ίδρυσή της, η Πρόνοια οριθμεί κιόλας γύρω στους 2.500 κατοίκους. Το Νοέμβριο του 1830 ο Καποδιστριας, σε γράμμα του προς τον Βεταν, λέει:

“Τα Ναύπλιον ανακαθαίρεται από τα συντρίμματα, και καθ' εκάστην μάλλον μετασχηματίζεται εις άνωτα πόλιν. Αι δε καλύβαι τας οποίας είχα κατασκευάστη έξω προ δύο ετών εκλείπουσι και αντ' αυτών εγέρονται οίκοι μεγάλοι και ευπρεπείς συντήραντες, το προάστειον την Πρόνοιαν”²⁸. Πράγματι, κοντά στους πρώτους κατοικους της Πρόνοιας, πρό-

σφυγες από διάφορα μέρη της Ανατολής, και πολλοί σγωνιστές, κυρίως Κρητικοί, ήρθαν να εγκατασταθούν στο προάστιο, και αρκετοί άλλοι πολίτες, περισσότερο εύποροι. Αρχίζουν τότε να χτίζονται αποθήκες και καταστήματα.

Το Σεπτέμβριο του 1830 ο διοικητής Ναυπλίου Κων. Αξεώπης, σε αναφορά του προς τον κυβερνήτη της Ελλάδος, γράφει: “Παραπηρόν ότι εις το προάστειον Πρόνοιαν, πολλοί των πολιτών κατακρατούν τόπους εις την προσδιορισμένη γραμμήν, με σκοπόν του να οικοδομήσωσι και άλλοι πολλοί επιζήτησαντες με τον

10. Πλατεία Συνάγματος.

αυτόν σκοπόν, και δυσκολευόμενοι ένεκα τούτου διά τους κατακρατουμένους παρά των πρώτων τόπους, εξέδωκε την υπ' αρ. 24, προκήρυξιν της Διοίκησις, προσκαλούσα τους κατέχοντας εντός της πρήγμας προθεσμίας να οικοδομήσων, εξ εναντίας θέλουν παραχωρείσθαι εις τους επιζητούντας και εκ τούτου άρχισε να ευδούσθαι ο σοκόπος, και κατοικεῖται και με νέας οικοδόμας και επαυξάνει το νεόκτιστον τόύτο Προάστειον".

Το γεγονός αυτό όμως δημιουργεῖ προβλήματα, που έρχεται να λύσει το ΚΕΤ¹ ψήφισμα αρ. 3769 της 3ης Ιουνίου 1831, που εκδίδει η Δ² Εθνοσυνέλευση του Αργούς³.

"Επειδή στε επετρέψαμεν εις τους πολίτας να οικοδομήσουν εις το πρόστιον της Πρόνοιας, προεδρεύειται να προμηθεύσωνται κατοικίαν εις τους ανεστίους και απόρους.

Επειδή, εκτός τούτων, έκτισαν οικίας, εργαστήρια και αποθήκαις και πολλοί ευπορούντες.

Θεωρούντες ότι όσα οικοδόμησαν επί σκοπών να αφελθούν ενώ απολαύσουν τας εκ των οικοδόμων των αφελείας είλιν δικιαν και υποδιδουν το εθνικό δικαιάμα της γης και τούτο δια να

χρησιμεύσῃ εις τον καλλωπισμόν της πόλεως και αυτού του προστείου.

Έχοντες υπ'όψιν την υπ' αρ. 6.654 Αναφόραν της Επι της Οικονομιάς Επιπρόπορος Ακούσαντες και την γνώμην της Γερουσίας Ψηφίζουν

Α. Όσοι έκτισαν οικίας, εργαστήρια ή οποιονδήποτε άλλον κτίριον κατά το πρόστιον της Πρόνοιας, έχουν αιδίον και κατό αλητηριών των χρήσην τών κτημάτων αυτών και δυνανται να τα πωλήσωνται εις άλλους ή να τα διαθέσωνται όπως βουλούνται.

Β. Η γη των εγγηγερμένων οικοδόμων θέλει καταμετρήθη και εκτιμηθῇ από δύο ειδικούς εκλεγμένους του μεν εκ μέρους της Κυβερνήσεως, και του δε εκ μέρους του πολίτη και ταυτοχρώς παρ' ενός των επαρχιακών δημογερόντων, εκλεγμένουν μεταξύ των διά πλειοψηφίας.

Γ. Η αποφασιθησμένη ποσότης της εκτιμήσεως γης των οικοδόμων θέλει πιληρωθεῖ εις τρεις δοσες η μεν άμα εκδοθῇ η απόφασις, αι δε δύο άλλαι και τριμηνίαν απολεύθων.

Δ. Εξαιρούνται τον β' και γ' παραγράφου μόνον οι αποδεδειγμένων παροί και ενδεείς έχοντες καλύμβας και δεν θέλουν υπόκειθαι εις ουδεμίαν πληρωμήν ενδός κατοικιών εις αυτάς.

Ε. Εάν κατεπέλγουσα ανάγκη πολέμου αφορώσα την ασφάλειαν του φρουρίου

ήθελεν απαιτήσει τον κατεδαφισμόν των περι ων ο λόγος οικοδόμων, οι κύριοι ή κτήτορες αυτών δεν έχουν δικαιώμα ν' απαιτώσων υπ' αυδενί λόγω αποζημιώσων από την Κυβέντην.

ΣΤ. Όσοι εκ των πολίτων θελήσουν εφεξής να οικοδομήσουν εις την Πρόνοιαν και εις τα πέριξ οι τοιούτοι δέλλουν αγοράζει το επι τούτου οικοπέδον επι δημοπρασίας κατά το II³ ψήφισμα².

Ζ. Μετά την καταμέτρησην και εκτίμησην εκάστου οικοπέδου κατά το άρθρον B' και μετά την αγοράν αυτού κατά το άρθρον ΣΤ' η επι της οικονομιάς επιπροπή θέλει εκδίδει το ανήκον της ιδιοκτησίας έγγραφον κατά την τάξιν.

Η. Η επι της Οικονομιάς επιπροπή να ενεργήσῃ το παρόν ψήφισμα.

Εν Ναυπλίῳ την 3ην Ιουνίου 1831.

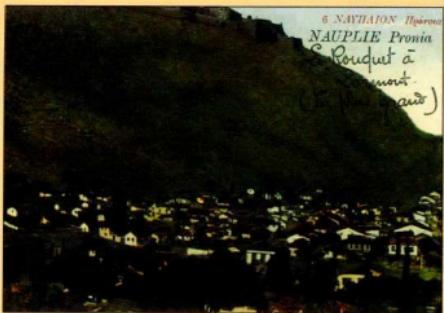
Ι. Κυβερνήτης

Ι. Α. Καποδιστρίας

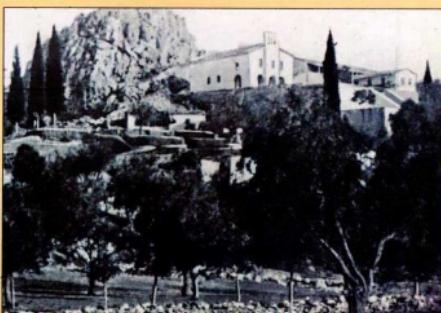
Ο Γραμματεὺς της Επικρατείας

Ν. Σπλιάδης

Ταυτόχρονα, μέσα στο γενικότερο πνεύμα ενθάρρυνσης και υποβοήθησης των πολιτών για να οικοδομήσουν, ψηφίζεται και το ΚΕΤ¹ ψήφισμα της 3ης Ιουνίου 1831, με το οποίο παραχωρείται δωρεάν γη "εις τους θέλοντας ν' αναγείρουν πόλιν ή προστείον, όπου ήδη υπάρχουν μόνον ερείπια, ή οπουδήποτε της Ελλάδος επι της γης εθνικής, άμα διαγραφή το

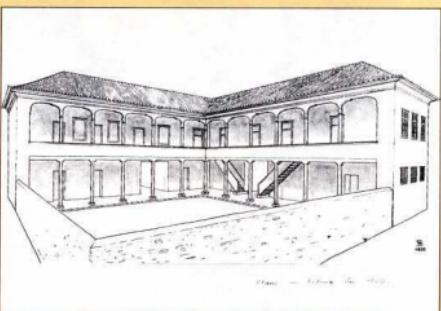
14. Γενική άποψη της Πρόνοιας στις αρχές του αιώνα.

15. Ο Ναός της Ευαγγελίστριας στην Πρόνοια.

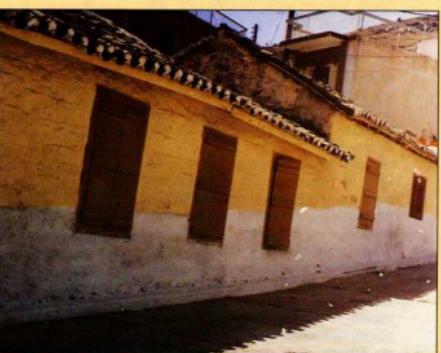
16. Η Πρόνοια στις αρχές του αιώνα.

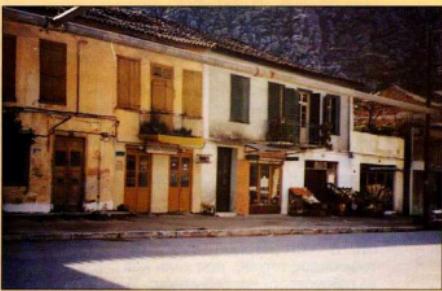
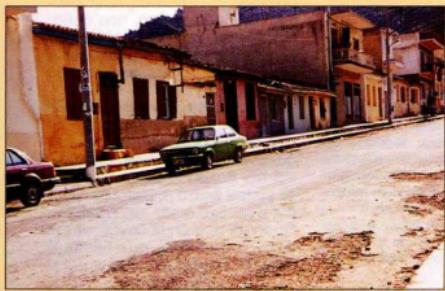
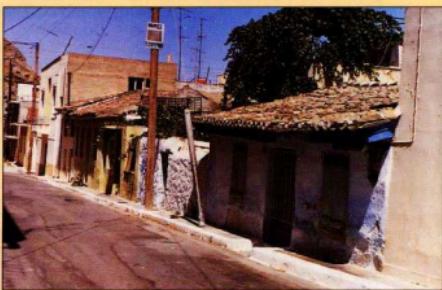
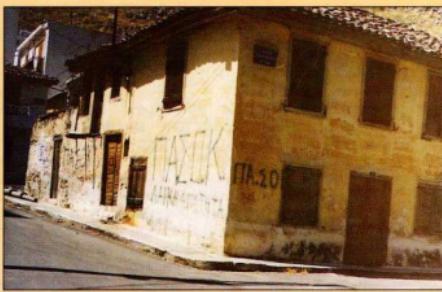
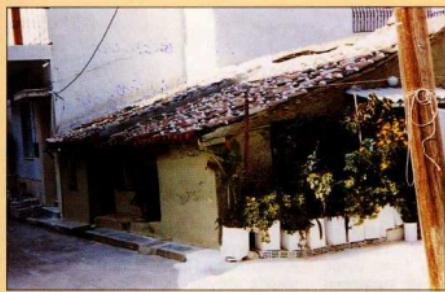

17. Χάνι στην Πρόνοια. Αποτύπωση καθ. Schäfer (κατεδαφισμένο σήμερα).

18-27. Κατοικίες της Πρόνοιας το 1990.

ανήκον σχέδιον.

Στην περίπτωση δε που προ-
ύπάρχει πόλη ή προάστειο, τα
κτήματα θα πωλούνται με δημο-
πρασία, σύμφωνα πάντα με το ΙΓ-
ψήφισμα.

Το φθινόπωρο του 1831 αρχίζει
στην Πρόνοια η καταμέτρηση
των οικοπέδων. Υπεύθυνος ορί-
ζεται ο "πολιτικός μηχανικός κ. Σ.
Καμβύσης". Την ίδια εποχή η "επί¹
της οικονομίας επιτροπή" ενημε-
ρώνει τον Καποδιστρία σχετικά
με το έργο της τριμελούς επιτρο-
πής, που χρηματίστηκε σύμφωνα
με το υπ' αριθ. 3769 ΚΣΤ² ψήφι-
σμα.

Την κυβέρνηση θα εκπροσωπεί ο
αρχιτέκτων της Δυτ. Ελλάδας Δ.
Σταυρίδης³, ήδη λοχαγός κα-
θηγητής της Κεντρικής Στρατιω-
τικής Σχολής.

Σύμφωνα με την καταμέτρηση, η
Πρόνοια εκτείνεται "εις πτήχεις
τετραγωνικούς 60.000 περίπου, και
η εκτίμησης εις φ. 37.500 πε-
ρίπου, ο δε όρος της επικήπεσεως
άρχεται από λεπτά δέκα τον πί-
χυν και προχωρεί έως τους φ.
1.80 και τα οικοδομήματα αριθ-
μούνται 565. Η εκτίμησης μας
φαίνεται πολλά χαμηλή, αλλ'
επειδή οι πρωτοκοδιμότερες
έγιναν αίτιοι να ανεγερθή αυτό⁴
το προάστειον και θεωρούντες
την ανέχειαν του ταμείου ειμέδε-
γνώμης να ζητήσωμεν την πλη-
ρωμήν κατά την γενομένην εκτί-
μησην και να ενεργήσωμεν το ψή-
φισμα τα καθ' όλην την έκτασην⁵,
αναφέρει η επί της Οικονομίας
Επιτροπή στον Καποδιστρία.

Είχε δηλαδή η Πρόνοια το 1831
έκταση 24.000⁶ (αν δεχθούμε
ότι η καταμέτρηση έγινε σε
τούρκους πτήχεις, που είναι και
το πιθανότερο) και 565 κτήρια. Η
σημερινή έκταση της Πρόνοιας
είναι 23 Ηά. Δηλαδή περίπου το
δεκαπάσιο, και ο πληθυσμός
της 3.466 άτομα. Με την παρα-
δοχή ότι τα 565 κτήρια της καπο-
διστριακής περιόδου στέγαζαν
τριμελεῖς κατά μέσον όρο οικο-
γενειες, ποσοστό ιδιαίτερα μικρό
για την εποχή εκείνη, μπορούμε
να φανταστούμε πόσο νυκνοκα-
τοικημένη ήταν τότε η περιοχή.
Σχετικά με το ποσόν που η επι-
τροπή προτείνει για την αγορά⁷
των οικοπέδων αυτών από τους
πολίτες, είναι πράγματι πολύ χα-
μηλό, θα μπορούσε κανείς να πει
συμβαλικό.

Υπάρχουν εκτιμήσεις οικοπέδων

μέσα στην πόλη του Ναυπλίου
της ίδιας εποχής, με εκτιμητή μά-
λιστα συχνά τον ίδιο τον αρχιτέ-
κτόνα Σταυρίδη, προς 13 και 16
φοίνικες τον πήχη, και 10 φοίνι-
κες/πήχη όταν πρόκειται για σού-
δα (ΠΓ 267 A). Οσο λοιπόν και
αν η Πρόνοια είναι έως από το
κέντρο, η μήτη του πήχη από δέ-
κα λεπτά έως 1.80 φοίνικες είναι
πραγματικά χαριστική. Είναι ωμάς
απόλυτα σύμφωνη με τη γενική
πολιτική του κυβερνήτη να μη
χαρίζει αλλά να βοηθά.
Παράλληλα "η επί της οικονο-
μίας επιτροπή" -υποβάλλει για
έγκριση στον Καποδιστρία το πα-
ρακάτω "σχέδιον των εγγράφων
της ιδιοκτησίας"⁸.

Η επί της οικονομίας επιτροπή δηλο-
ποεί

Ότι κατά το υπ' αριθ. 3769 Κστ ψήφι-
σμα της Κυβερνήσεως και κατά συνέ-
πειαν του υπ' αριθ... εγγράφου... δε'
οι ειδοποείται την Επιτροπή ταύτη,
κατά το διοικόμαν του αυτού ψηφί-
σματος έννοιει η καταμέτρηση και εκτί-
μησης των εις το προάστειον της πόλε-
ως του Ναυπλίου Πρόνοια γενομένων
οικοδόμων η εις το εργάσμαν προ-
στειον εθνική Γη επί της οποίας εκτί-
κατά την αντικρυνόν περιγράφεται ορίων
και έκτασιν, παραχωρίται εις τ. ...ηρι-
μέν... Κύρ... εις αίδιον και αναφέρετον
ιδιοκτησίαν δια φων... δια την έχ-
αστ... και οι μετ' αυτ... που πληρεστή-
την κυριότητα και διαδέται το επ' αυτής
οικοδόμημα, ως και αιτήν την γην κατ'
ιδίαν αυτ..., επτάς μόνον εάν κατεπή-
γουσα ανάγκη πολέμου αφορώσα την
ασφάλειαν του φρουρίου Ναυπλίας
ήθελαν απαιτήσει τον κατεδαφισμόν
των εις το ανωτέρω πρόστιον οικοδό-
μων, όταν ο ανωτέρω Κύρ... κατά το
...αρθρον του επισυναπομένου ψηφί-
σματος, δεν έχ... δικαιώμαν ν' απαι-
τησει ουδενί λόγω αποκήμισμαν από την
Κυβερνήσην.

Εις ένδειξην δε εκδίδεται παρά της επι-
τροπής ταύτης το παρόν επισήμονα ιδι-
κτήσιας έγγραφον, το οποίον επερ-
σθει εις τον ιδιαιτερών κώδικα των ιδι-
κτησιών των εις την Πρόνοιαν οικοδό-
μωντάν και διδέται εις χείρας τ. ... ανω-
τέρ... Κυρ...

Εν Ναυπλίῳ την
τω χιλιοστός οκτακοσιοστώ τριακοστώ
Η Επιτροπή

Στις 23 Σεπτεμβρίου του 1831 ο
Καποδιστρίας κάνει αποδεκτή
την εκτίμηση και δίνει εντολή για
τη συγκέντρωση των χρημάτων
των προκύπτων από αυτήν και
την εκτέλεση του ψηφίσματος
του σχετικού με την Πρόνοια σ'
δλη του την έκταση. Το σχέδιο
εγκρίνεται και τυπώνεται με μι-

κρές παραλλαγές.

Οπως φαίνεται, το έγγραφο θα
πρέπει να συνοδεύσταν και από
"περιγραφή ορίων και έκτασιν",
κάποιο δηλαδή τοπογραφικό
σχέδιο. Αποχώρ, μέχρι σήμερα
δεν έχει επισημανθεί παρόμιο
σχέδιο.

Με βάση τις παραπάνω λοιπόν
προδιαγραφές συνέχισε να ανοι-
κοδομείται η Πρόνοια. Δίπλα στις
μικρές ισογείες καλύπτει χτιστό-
καν διώροφες κατοικίες και κα-
ταστήματα, και ακόμη και μεγα-
λύτερα σπίτια, κυρίως στην κε-
ντρική της λεωφόρο της 25ης
Μαρτίου. Δεν είναι εύκολο να προσδιορί-
σει κανείς πότε ακριβώς κτίστη-
καν τα διάφορα κτήρια της Πρό-
νοιας.

Ακόμα και σήμερα τα περισσότερα
κτήρια είναι μονώροφα και
δώροφα, που ελάχιστας εξαρ-
τείσεις τριώροφων. Τα παλαιότερα
είναι κτισμένα από πέτρα και
σπανιότερα από οπτοπλινθόδο-
μη, με ξύλινα κατακόρυφα στοί-
χεια. Ελάχιστα διαφέρει η σημε-
ρινή Πρόνοια από εκείνη που πε-
ριγράφει ο Γερμανός αρχαιολό-
γος Λουδοβίκος Ρος, που έρθε-
σε στο πόλι το 1832, στο
μεσοδιάστημα από τη δολοφονία
του κυβερνήτη και τον ερχομό
του Όθωνα.

«Μπροστά από την μοναδική πύ-
λη του Ναυπλίου, ανάμεσα απ'
το απότομο Πλαϊμήδη, που το στε-
φανώνει το βενετσάνικο Φρούριο,
και την θάλασσα εκτίνεται πλα-
τύ κάπου εκατό βήματα και φαρ-
δύ στο δηλαδίσιο, το πρόστιο
Πρόνοια, που δημιουργήθηκε επί¹⁰
Καποδιστρίου. Τα συνεδρίασης η
Έθνική Συνέλευση¹¹ για να μην
'ανάβουν τα πνεύματα'¹².

Και συνεχίζει με την περιγραφή
της Πλατείας Εθνοσύνεως τους
και του κτηρίου, ή σωτότερα
της "Παράγκας", όπου συνεδριά-
ζε το ελληνικό κοινωνιό. Ήταν ένα ξύλινο ορθογώνιο πα-
ράπτυγμα, πτιαγμένο από ακα-
τέργαστα δοκαριά και σανίδα,
φαρδύ γύρω στο 10-12μ. και δι-
πλάσιο σε μήκος.

Περιμετρικά τα τοιχώματα φθά-
ναν σε ένα ύψος 3μ. περίπου και
μέχρι τη "μυτερή στέγη" αφή-
νουν έναν ανοικτό χώρο απ'
όπου κάθε λίγο διάφορο περιέρ-
γοι θεατές ρίχναν ματιές στη
Συνέλευση.

Στο εσωτερικό, πάνω στο γυμνό

χώμα, ήταν στημένες τρεις σειρές πάγκοι. Αντίκρι τους, τρία βήματα: το ένα για τους προέδρους και τους γραμματείς της Εθνοσυνέλευσης, το δεύτερο για την κυβέρνηση και το τρίτο για τους Ευρωπαίους διπλωμάτες και περιηγητές.

Οι υπουργοί δεν είχαν ιδιαίτερη θέση, όποιος ήθελε να αγορεύεται επειπρόντη θέση στη μεστή ενός ακανόνιστου κύκλου, όπου υπήρχε ένα τραπέζι σκεπασμένο με κόκκινο τραπεζοχαλίτιλο.

Η Εθνοσυνέλευση συνεδρίασε συνήθως από τις 8 το πρωί ώς τις 2-3 το μεσημέρι.

Χαρίτωμένη λεπτομέρεια: επειδή το κάπινασμα μέσα στο χώρο απαγορεύονταν, οι πιο μερακλιδές από τους Πατέρες του "Εθνούς" είχαν τους "τοιμηπούκοδες" τους, που γριγύρναναν έξω από την παράγκα και έχωναν μέσα στα κενά που δημιουργούσαν οι σανίδες των τοιχωμάτων την άκρη του αναμένου του τομπουκού ή τη μαρκούτη του ναργιλέ. Και βέβαια έπαιαν το απαραίτητο κομπούτο τους.

Η Εθνοσυνέλευση συνεδρίασε για τελευταία φορά τον Ιούλιο του 1832. Τότε χτυπήθηκε από ένοπλη ομάδα της αντιπολίτευσης, που εισέσθη στο κτήριο και κακοποίησε τους βουλευτές και τον πρόεδρο Πανόυστο Νοταρά. Το σώμα έσωσαν καμάτι εκαστοτή Κρητικοί, κάτοικοι της Πρόνοιας, που πήραν τα όπλα και έπεραν να υποστρέψουν την Εθνοσυνέλευση.

Στη συνέλευση αυτή έγινε και η επίσημη αναγγελία της εκλογής του Όθωνα στο θρόνο του νεογέννητου βασιλείου της Ελλάδας.

Τον Όθωνα, κατά την άφιξη του στην Ελλάδα, συνόδευσε τυήμα του Βαυαρικού στρατού. Στους Βαυαρούς στρατιώτες δόθηκαν τα κτήματα κοντά στην αρχαία Τίρυνθα για τη δημιουργία ιδιαίτερου συνοικισμού, της "Νέας Πρόνοιας".

Μετά από μικρό όμως χρονικό διάστημα, οι ελώδεις περιετοί που επικρατούσαν στην περιοχή, σε συνδυασμό με την κατάχρηση άγουρων φρούτων, οδήγησαν πολλούς από αυτούς στο θάνατο.

Από τους λίγους που επέζησαν, οι περισσότεροι επέστρεψαν στη Βαυαρία, ενώ οι υπόλοιποι εγκα-

ταστάθηκαν στην Πρόνοια, που συνέχισε να επεκτείνεται με βάση την πάντα το πολεοδομικό του Βούλγαρη.

Στη μνήμη τους ο πατέρας του Θόμωνα βασιλιάς λουδοβικός της Βαυαρίας, που επισκέφθηκε το Ναύπλιο το Φεβρουάριο του 1836, διέταξε να ιδρυθεί αναμνηστικό μνημείο στο βράχο που υψώνεται βορειοανατολικά της Πρόνοιας.

Το μνημείο φιλοτεχνήσε ο Γερμανός γλύπτης H. Siegel το 1840-41. Πρόκειται για το, σε υπερφυσικό μεγέθους, λιοντάρι των Βαυαρών, απομνήμηση του μνημείου που είχαν στήσει στη Λουκέρνη οι Ελβετοί για την τιμήν τους συμπατριώτες τους που σκοτώθηκαν στη Γαλλική Επανάσταση.

Εν τη μεταξύ η Πρόνοια συνέχισε να επεκτείνεται, προς τα δυτικά κυρίως, ενώ μένουν ανοικοδόμητα τα ανατολικά της Πλατείας Εθνοσυνέλευσης οικοδομικά τετράγωνα.

Στο ΥΧΟΠ εντοπίσαμε σχέδιο τιμήματος της Πρόνοιας με ημερομηνία 4 Δεκεμβρίου 1847, που υπογράφεται από τον "Μηχανικό της Πλατείας" Δ. Ιατρίδη. Είναι δε θεωρημένο από το διευθυντή της "τετάρτης διευθυνσάς του Μηχανικού" λοχαγό Δ. Στριγγέτ²³, καθώς και ένα δεύτερο σχέδιο με ημερομηνία 10 Ιουνίου 1852, με τον τίτλο "Σχέδιο Πραστείου Ναυπλίας. Τμῆμα Δημοσίων Έργων". Το σχέδιο είναι ανυπόγραφο.

Όπως φαίνεται από τα δύο αυτά σχέδια, η μορφή του οικισμού λαχάστα έχει αλλάξει από το σχέδιο του 1834.

Στο σχέδιο της 4/12/1847 προτείνεται η επέκταση του νεκροταφείου της Πρόνοιας και η κατάργηση της τελευταίας σειράς των προς το νεκροταφείο οικοδομικών τετραγώνων. Στο υπόμνημα που συνοδεύει το σχέδιο αναφέρεται "σειρά οικοπέδων μη πραγματοποιηθείσα εκ προλήψεως". Φαίνεται ότι η υπαρκή του νεκροταφείου ήταν ένας από τους λόγους που δεν επέτρεψε την προέκταση της Πρόνοιας προς την πλευρά αυτή. Το 1859 το νεκροταφείο μεταφέρεται στη σημερινή του θέση, ενώ η Πρόνοια προεκτείνεται προς την πλαγιά του Παλαμηδίου, χωρίς εγκεκριμένο ρυμοτομικό σχέδιο, καθώς και

προς την πλευρά που ήταν άλλοτε το νεκροταφείο. Ο ναός των Αγίων Πάντων γίνεται ενοικιαζός. Το σχέδιο του 1852 αποτελεί ταυτόχρονα αποτύπωση της υπάρχουσας κατάστασης πρότασης ευθυγραμμίσεως ορισμένων οδών, καθώς και επεκτάση των οικοδομικών τετραγώνων προς Β, κατά μία ακόμα σειρά, δηλαδή έως τη σημερινή Βαρβάκη-Ρεμπέλου.

Στα νεότερα χρόνια η Πρόνοια αποτελεί ένα ζωντανό κομμάτι της πόλης. Τα γλέντια της, τα παπιγύρια της, τα ταβερνάκια της ήταν ονομαστά. Χτίστηκαν και οι δύο εκκλησίες της, η Αγία Τριάδα και ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου.

Η σημερινή μορφή της Πρόνοιας ελάχιστα διαφέρει από την εποχή του Καποδιστρίου. Αν και δεν συναντά κανείς εδώ αξελόγονα κτήρια, όπως το ιστορικό κέντρο του Ναυπλίου, εκτός από μερικά στη λεωφόρο της 25ης Μαρτίου, αποτελεί έναν από τους λίγους ιστορικούς οικισμούς που διατηρούνται σχεδόν ακέραιοι, και δεν πάγε να αποτελεί ένα ενιαίο σημαντικό αρχιτεκτονικό σύνολο, με τη χαμηλή δόμηση του και το χαρακτήρα των δρόμων και των σπιτιών του.

Και θέταν πραγματικά "ευχής έργον" νέα προστατέψει τη πολιτεία του οικισμού αυτού και να διατηρήσει την κλίμακά του, βελτιώνοντας φυσικά τις συνήθειες ζωής των κατοίκων σύμφωνα με τις σύγχρονες ανάγκες.

Η Πρόνοια αποτελεί τον πρώτο οργανωμένο προσφυγικό οικισμό της χώρας, που γι' αυτόν και μόνο άλλωστε το λόγο θα πρέπει να θεωρείται ιδιαίτερα σημαντικός.

Σημειώσεις

1. Λαμπρινίδης Μ., *H Ναυπλία*, έκδ. Β', Αθήναι 1950, σσ. 237 κε.

2. Λαμπρινίδης Μ., *op. cit.*, σσ. 243 κε.

3. Ciriacy, *Theatre de la Guerre*, σσ. 78-79.

4. Το φαρμακείο του Τεργεστού Βοναφίνι συνδέταν ακόμα στο Ναύπλιο, στο Μεγάλο δρόμο (οδ. Βασ. Κων/νου), έως πριν από δύο χρόνια. Ο Βοναφίνι ταρίχευε λίγα χρόνια αργότερα τη σορό του κυβερνήτη Καποδιστρία.

5. Μετά από πολλές περιπέτειες, μέρος των χρημάτων αυτών έφεσε στην Ελλάδα και χτίστηκε το "Βαρβάκειο

- Λάκυον», το 1857-59, στην Αθήνα.
6. Ραγκαβής Αλέξ., Απομνημονεύματα, τόμ. Α', Αθήναι 1894.
7. Το κτήμα Βρισκόταν στη μέση περίπου του Μεγάλου Δρόμου. Κάπκε το 1862 και στη βάση του χτίστηκε η «οικία Β. Κοκκίνου».
8. Καποδιστριας Ιωάν., *Correspondance contenant les lettres diplomatiques, administratives et particulières depuis le 20 Avril 1827 jusqu'au 9 Octobre 1832*, par E. Belan, Genève-Paris 1839.
9. Τον Πολεοδομικό σχεδιασμό του Ναυπλίου ανέθεσε ο Καποδιστριας στον Σταμάτη Βούλγαρη, μεώνες σχεδών μετά την εγκατάστασή του στην Ελλάδα.
10. Τσακόπουλος Παν., «L'urbanisme dans le Pélopônèse au XIXe siècle», Doctorat de cycle, Paris 1986 (δικτυολογηφτέμενο).
- Καλαφάτη Ελ., «Η Πολεοδομία της Επανάστασης, Ναύπλιο (1822-1830)». Τα ιστορικά, τόμ. Α', τεύχ. 2, Αθήνα 1984, σσ. 265-282.
- Δωροβίνης Βασ., «Ο σχεδιασμός του Ναυπλίου κατά την Καποδιστριακή περίοδο», *Πρακτικά του Δ.Σ.Ι. «Νεοελληνική πόλη»*, τόμος Α', Αθήνα 1985, σσ. 287-296.
11. Καποδιστριας Ιωάν., ορ. cit., τόμ. Β', σσ. 13-14.
12. Σύμφωνα με την επίσημη έκθεση του αρμοστή Ναυπλίου Βίκτωρα Διέβου, το 1530 το Ναύπλιο και τα γύρω περιοχή αριθμούσαν 13.299 κατοίκους.
13. Archivio di stata Venezia, Sezione di Fotoproduzione, Riprod., No 591, Archivio Vemani, filmo no 38/97, Carta 212. «Pianta del primo e seconde Borgetto di Romania» (Χάρτης του πρώτου και δευτέρου προστίου της Ρωμανίας).
14. Καποδιστριας Ιωάν., ορ. cit., τόμ Β', σσ. 35-37.
15. Οι επόμενες παραγράφοι της επιστολής, που αναφέρονται στην ύδρευση και στην εκκαθάριση των σχετών, μετατροπές των κατοικιών (αφαιρεση σαρκιστών, προστέψων, κλπ.), αφορούν την πόλη του Ναυπλίου και όχι την Πόροια. Ως ισχυρίζεται Κανθαρίσμενον ο Π. Κυριάζης στο άρθρο για τον Σταμάτη Βούλγαρη (Πρώτοι Ελληνες Τεχνικοί, ΤΕΕ), σ. 151-170.
17. Κωνσταντινόπουλος Χρ., Ο παραδοσιακοί χτίστες της Λεωφονήσου, Εκδ. Μέλισσα, 1983, σ. 167-171.
18. Δωροβίνης Βασ., ορ. cit., σ. 293.
19. Boulgarini Stamat, *Notice sur le comte de Jean Capodistrias, Président de la Grèce*, Paris 1832, σσ. 22. κ.ε.
20. Tankut G., Naupli-Anabolu-Napoli di Romania. A structural Analysis (18th century) (δικτυολογηφτέμενη), σχ. 21.
21. Ιστορική και Θεολογική Εταιρεία, Δυ-

ρέ Πέτρου Σ. Λυκούδη (χάρτης 1), Plan de la Ville de Nauplie et du fort d'Itschkialé. 22. Αρχείο ΥΧΟΠ, χάρτης με τίτλο «Plan de Stad Nauplia».

23. Τσακόπουλος Παν., ορ. cit., τόμ. Β', σ. 14.

Πηγή: Archives de la Guerre EMAT/SH collection 4.10.C.65.

24. ΓΑΚ, Οθωνικό Αρχείο Υπουργού. Εσωτερ., φ. 234.

25. Ιστορική και Θεολογική Εταιρεία, Δωρεά Πέτρου Σ. Λυκούδη.

Ο χώρος αυτός πήρε, μετά τη διορίσιμη του Κυβερνήτη, το όνομα Πλατεία Εθνουσελεύσων από την Α' Εθνική των Ελλήνων Συνέλευση, που συνήθηκε τον Ιούλιο του 1832 στην Πρόναυ, ως συνέχεια της Συνέλευσης του Άργους. Για το σκοπό αυτό στημένη πρόχειρο έμιλον παράπτυγμα, που χρησίμευσε ως βουλευτήριο της Ελλάδας.

27. Τσακόπουλος Παν., ορ. cit., σ. 291.

28. Καποδιστριας Ιωάν., ορ. cit., τόμ. Δ', σσ. 131 κε.

29. Δημαρκόπουλος Γ., Ο Κώδικας των ψηφισμάτων της Ελληνικής Πολιτείας, 1829-1832, Αθήναι 1972, σσ. 141-143.

30. Εδώ γίνεται αναφορά στο ΙΙ^ο ψηφίσμα της 25ης Μαρτίου 1830, το σχετικό με τη δημοπρασίες για την αγορά εθνικής γης.

Ολοι οι Έλληνες αυτόχθονες καώνται και οσιοί αγνωστήκαν για την ελευθερία της Ελλάδας έχουν δικαίωμα συμμετοχής στις δημοπρασίες αγοράς εθνικής γης, με σκοπό την οικοδόμηση εργαστηρίων ή κατοικιών. Κανείς δεν μπορεί ν' αγοράσει έκταση μεγαλύτερη από αυτή που αναλογεί σε 20.000 φοινίκες. Ο τρόπος πληρωμής είναι ή σε μετρητά, οπότε προτιμώντανον τα μάσα, τα δε υπόταπα σε έξι μήνες, ή με πιστωτική (μέχρι 10.000 φοινίκες), σε οκτώ επήμεις άστροκες δόσεις.

Στη διπλήτη περίπτωση το κτήμα θεωρείται υποθέτεινο στο Εθνικό ταμείο και δεν μπορεί να μεταπωληθεί ή να μπει σε υποθήκη.

Εάν κάποιος από τους αγοραστές δεν μπορείσει να πληρώσει το χρέος του στα καθορισμένα χρονικά όρια, τότε το Κυβερνήτης δημιουργείται το κτήμα με κέρδος ή ζημιά του πρώτης αγοραστή. Η καταμέτρηση των κτημάτων και η εκτίμηση τους γίνεται από αρχετέκνα.

31. Ο Δημ. Σταύρδης είναι ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες μηχανικούς της καποδιστριακής περιόδου. Σ' αυτον οφείλεται πολλά δημόσια κτήρια, όπως σχολεία, ναοί κλπ.

32. ΓΑΚ, Γεν. Γραμ. Επικ., φ. 276A

33. ΓΑΚ, Γεν. Γραμ. Επικ., φ. 276A 25.

34. Ρος Λουδόβικος, Αναμνήσεις και ανακοινώσεις από την Ελλάδα (1832-1833), Αθήναι 1976, σσ. 31 κε.

35. Ο Δ. Στρυγγέτας ήταν από τους πρώτους Έλληνες μηχανικούς που αποφοίτησε από το πολεμικό σχολείο.

* Περιήληψη αυτής της δημοσίευσης ανακοινώθηκε στο Συμπόσιο Ιστορίας και Τέχνης «Η Πλεονόντωρας και η δημιουργία της Νεότερης Ελλάδας», στη Μονεμβασία, τον Ιούλιο 1993.

Pronoea, the First Refugee Settlement of Free Greece

M. Kardamitsi - Adami

In December 1822 a treaty is signed in Nauplion between Greeks and Turks. Nauplion is Greek again after six centuries of foreign occupation. In January 1828, Kapodistrias arrives in Greece and undertakes the governing of the newly established state.

One of his major concerns was the town-planning reconstruction of the country. In the Spring of 1828 St. Voulgaris from Corfu, an engineer and officer of the French army is instructed by Kapodistrias to register all the refugees who live in huts in Nauplion and then to choose together a suitable location for the construction of the new settlement. Thus the first organized project of building popular houses, especially purposed for refugees, in modern Greece was created. The chosen location lies NE of Palamidi and Voulgaris draws the plans.

Unfortunately, the first two town plans of Pronoea have not survived. The oldest plan of the suburb, which has been preserved, is drawn by the Brigade Topographique of the French army. However, the most informative plan is the one of 1833, drawn by the Bavarian geometer Gebhard and the next plan, of 1834, also made by the Bavarians P. Hatter, F. Frund and B. Kutter is fully representing the existing situation.

The suburb is soon inhabited. Besides the indigent refugees a lot of wealthy citizens settle there. The price proposed for buying land in Pronoea is very low. Soon the building in the suburb begins. According to the census of 1831 Pronoea occupies an area of 24,000 square meters and has 1,700 inhabitants. Today the corresponding numbers are 230,000 and 3,466 respectively, which means that the suburb is densely populated.

The present settlement differs only slightly from that of the Kapodistrian time. Although it lacks the impressive, beautiful buildings of the historic center of Nauplion, it is a homogeneous architectural entity that exhibits quite interesting features: a low sky-line and characteristic streets and houses. Pronoea is the first planned refugee settlement of Greece, therefore, it must be considered as especially important.